

Kompetencje profesjonalne nauczyciela. Deskrypcje i reinterpretacje

Teacher Professional Competences. Descriptions and Reinterpretations

DOI 10.25951/4662

Wprowadzenie

Współcześnie dyskutuje się nad rolą nauczyciela oraz kierunkami jego kształcenia. Istnieje wiele projektów i poglądów w tym temacie. Kompetencje nauczyciela rozpatrywane są w kontekście różnych obszarów jego życia i działalności społecznej. Zróżnicowanie kulturowe i społeczne prowadzi do różnorodnych interakcji społecznych zachodzących między podmiotami edukacji. Z tego też wynikają problemy w procesie edukacyjnym. Dlatego tak istotne są kompetencje nauczyciela, które kształtują się w toku jego rozwoju zawodowego.

Współcześnie podważa się doktrynę edukacji adaptacyjnej, służącą przystosowaniu podmiotów edukacji do panujących warunków społeczno-politycznych oraz przyczyniającą się do kształtowania u nich postaw bierności, konsumpcji. Ta doktryna zastępowana jest edukacją krytyczną, uwzględniającą pobudzenie do innowacji, twórczości, działania w zmieniającym się świecie. Edukacja krytyczna przyjmuje założenia świadomego procesu nabywania i doskonalenia kompetencji nauczyciela w toku rozwoju zawodowego, warunkując jego gotowość i świadomość zawodową. Zatem przekraczane są ograniczenia i stereotypy. Dlatego u nauczyciela powinna występować potrzeba posiadania i rozwijania kompetencji zawodowych i wykorzystywania ich w celu doskonalenia siebie i otoczenia.

Niniejsze rozważania są zaledwie próbą podkreślenia ważności kompetencji nauczyciela w jego pracy pedagogicznej. Proponowane opracowanie może stanowić impuls do prowadzenia dalszych, bardziej wnikliwych studiów oraz analiz i interpretacji omawianej problematyki.

Precyzja terminologiczna kompetencji

W toku rozwoju profesjonalnego następuje rozwój kompetencji nauczyciela. Termin **kompetencje** pojawia się w wielu kontekstach teoretycznych. Wieloznaczność tych ujęć jest konsekwencją zróżnicowanych orientacji naukowych. Dlatego też warto uszczegółowić podstawowe pojęcie tej analizy.

Kompetencje to z języka łacińskiego *competentia*, pochodzące od czasownika *competere*, co oznacza zgadzać się, nadawać się, współzawodniczyć (Szempruch 2013). Podstawa znaczeniowa tego terminu podkreśla wewnętrzny potencjał podmiotu umożliwiający podejmowanie czynności (Szempruch 2013). Według źródeł leksykalnych kompetencje to zakres władzy, umiejętności, odpowiedzialności, pełnomocnictwa, uprawnień, działania organów władz i jednostek organizacyjnych. Natomiast kompetentny to ten, który jest uprawniony, pełnomocny do działania, podejmowania decyzji, mający kwalifikacje do wyrażania sądów i ocen.

Ministerstwo Edukacji Narodowej w 1997 roku wyszczególniło siedem kluczowych kompetencji, które powinien opanować każdy wykształcony człowiek, tj. umiejętności uczenia się, myślenia, poszukiwania, doskonalenia i komunikowania się, współpracy i działania. Z powyższej klasyfikacji widać, że kompetencje utożsamiane są z umiejętnościami – co wydaje się nieprawidłowe. Rada Europejska 23–24 marca 2000 r. w Lizbonie dekretowała potrzebę sprecyzowania europejskich ram określających nowe umiejętności w procesie uczenia się przez całe życie. Przesłanka ta była powtórnie formułowana w trakcie posiedzenia Rady Europejskiej w Brukseli (20–21 marca 2003 r. i 22–23 marca 2005 r.) oraz w znowelizowanej strategii lizbońskiej, usankcjonowanej w 2005 r. Uwzględniając te ustalenia, 18 grudnia 2006 r. Parlament Europejski i Rada Europejska przyjęły zalecenie w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Ustanawiając je w kalkulowano możliwość wspomżenia osób o niskich kwalifikacjach, np. przedwcześnie kończących edukację, starszych, niepełnosprawnych, bezrobotnych (Pintal, Tomaszewska, Domaradzka-Grochowska 2018). Zatwierdzono wówczas osiem kompetencji kluczowych (Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady...), tj.: 1) porozumiewanie się w języku ojczystym; 2) porozumiewanie się w językach obcych; 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne; 4) kompetencje informatyczne; 5) umiejętność uczenia się; 6) kompetencje społeczne i obywatelskie; 7) inicjatywność i przedsiębiorczość; 8) świadomość i ekspresja kulturalna.

Kompetencja jest więc uważana za wewnętrzny potencjał podmiotu, rezultat uczenia się, co warunkuje podejmowanie działań, dostosowywanie się do warunków środowiska społecznego (Szempruch 2013, s. 101).

Sens kompetencji pedagogicznych

Henryka Kwiatkowska (1988, 2008) uważa za kompetencje nauczyciela zdolność do czegoś, która zależy od umiejętności i sprawności. Natomiast Stanisław Dylak (1995) ujmuje kompetencje jako zbiór wiedzy, umiejętności, postaw, wartości niezbędnych do realizacji celów. Przez kompetencje rozumiemy też sprawności i umiejętności w danej dziedzinie poparte wiedzą w tym zakresie (Hamer 1998). Kompetencje warunkują więc „podmiotową zdolność dostosowania się do warunków środowiska społecznego”, co pozwala na samorealizację i wychowanie jednostki (Szempruch 2013). Natomiast Jadwiga Michalik-Surówka (1998) wyróżnia kompetencje edukacyjne, przez które rozumie wyjściowe kwalifikacje zawodowe, czyli sprawności i umiejętności wsparte wiedzą ogólnoteoretyczną i pedagogiczną oraz niezbędne cechy osobowościowe. Tym samym kompetencje pedagogiczne wyznaczone są sprawnością respektowania w codziennej pracy pedagogicznej wiedzy, odpowiedzialności oraz doświadczeń. Możemy jednak mówić o kompetencjach biernych i czynnych (Skrzypczak 1998). **Kompetencje bierne** to wiedza dotycząca pracy pedagogicznej. Natomiast **czynne kompetencje** to świadome i rozumne kierowanie swoim postępowaniem zgodnie z przyjętymi regułami i potrzebami reformy edukacji (Skrzypczak 1998). Dlatego nauczyciel znający swoje obowiązki zawodowe oraz założenia reformy edukacji jest odpowiedzialny za swoją pracę wobec siebie, uczniów, ich rodziców, grona pedagogicznego i społeczeństwa. Kompetencje bierne obejmują sferę poznawczą, a czynne – poznawczą, praktyczną, emocjonalną osobowości oraz odpowiedzialność nauczyciela.

Zatem **kompetencje pedagogiczne** nauczyciela sprowadzane są do szeroko rozumianego układu umiejętności pedagogicznych, których podstawą jest wiedza o uczniu, szkole, metodach, sposobach działania i rozwiązywania konfliktów, efektywnej współpracy i wspierania rozwoju wychowanka. Jest to zbiór wiadomości, umiejętności, nawyków i postaw. Przejawia się łatwością nauczania i wychowywania innych. Kompetencje pedagogiczne nauczyciela rozwijają się w toku rozwoju profesjonalnego nauczyciela (Duraj-Nowakowa 2000).

Klasyfikacje kompetencji nauczyciela

W tabeli 1 przedstawiono podejście polskich pedagogów do kwestii kompetencji pedagogicznych nauczyciela.

Tabela 1. Kompetencje pedagogiczne nauczyciela

M. Czerepaniak-Walczak 1994	R. Kwaśnica 1994	S. Dylak 1995	J. Szempruch 2013	M. Magda 2002; M. Magda-Adamowicz 2018
1. Praca z młodzieżą	1. Techniczne	1. Bazowe	1. Osobiste	1. Doskonalenie, samokształcenie się
2. Praca z innymi podmiotami szkoły	1.1. Postulacyjne	1.1. Komunikacyjne	2. Interpretacyjno-komunikacyjne	2. Dydaktyczne
3. Praca nad sobą	1.2. Metodyczne	1.2. Etyczne	3. Współdziałania	3. Wychowawcze
	1.3. Realizacyjne	2. Konieczne	4. Kreatywno-krytyczne	4. Twórcze
	2. Praktyczno-moralne	2.1. Interpretacyjne		
	2.1. Interpretacyjne	2.2. Autokreacyjne		
	2.2. Moralne	2.3. Realizacyjne		
	2.3. Komunikacyjne			

Źródło: opracowanie własne.

Powyższa tabela uświadamia nam pewną sztuczność przedstawionych podziałów. Niektóre koncepcje są zbyt ogólne. W podziałach uwzględniono: stopień złożoności, typ i sposób realizacji pracy pedagogicznej. Niektóre koncepcje powstały na podstawie badań, obserwacji i także własnej pedagogicznej pracy dydaktyczno-wychowawczej. Na przykład w klasyfikacji emancypacyjnej kompetencji nauczyciela Marii Czerepaniak-Walczak (1994) przyjęto kryterium indywidualnej autonomii, uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym.

Kompetencje doskonalenie i samokształcenie się nauczyciela

Kompetencje pedagogiczne budowane są warstwowo. Ich podstawą jest zbiór kwalifikacji o najprostszych charakterze. Jednostka posługuje się wyuczonymi umiejętnościami, cały czas je doskonalić oraz opierając się na określonej wiedzy, postępując zgodnie z akceptowanymi wartościami i postawami.

Stąd podstawowymi **kompetencjami** pedagogicznymi nauczyciela są jego **doskonalenie i samokształcenie się**. Nauczyciel potrzebuje aktualizować już zdobytą wiedzę (na studiach) o nowe osiągnięcia naukowe, poszukuje oraz pozyskuje niezbędną wiedzę w celu doskonalenia swoich umiejętności i warsztatu pracy. Nauczyciel musi umieć pozyskiwać odpowiednie źródła i formy doskonalące jego wiedzę i umiejętności. Zdobytą wiedzę i umiejętności pozwalają mu postępować zgodnie z aktualnie akceptowanymi normami, wzorami, kierunkami. W samokształceniu klasycznym, indywidualnym, nastawionym na pielęgnowanie osobistych zamiłowań i zaspokajanie potrzeb własnego rozwoju, osoba zainteresowana sama reguluje przebieg i tempo pracy, w sposób niezależny dobiera środki i kryteria oceny. Natomiast w samokształceniu kierowanym pracą umysłową uczestnik podlega sterowaniu zewnętrznemu w zakresie wyznaczania celów, programu, środków realizacji. Doskonalenie zawodowe ma tutaj charakter planowy, zorganizowany i sformalizowany. W szerokim rozumieniu samokształcenie obejmuje doskonalenie własnym wysiłkiem sfery: intelektualnej (wiedza, umiejętności, zdolności, sprawności), motywacyjnej (potrzeby, aspiracje i zainteresowania) oraz emocjonalnej (cele, ideały, dążenia, postawy, wartości). Zatem w doskonaleniu i samokształceniu zawodowym nauczyciela istnieje związek jego sfery intelektualnej, motywacyjnej i moralnej.

Kompetencje dydaktyczne nauczyciela

Powyższe kompetencje są podstawą rozwoju kolejnych **kompetencji**, tj. **dydaktycznych**, od których zależy efektywność dydaktycznego działania nauczyciela. Należą do nich kompetencje metodyczne i realizacyjne, obejmujące najczęściej:

- przekazywanie informacji i doświadczeń adekwatnych do wiedzy ucznia,
- pobudzenie aktywności poznawczej i praktycznej wychowanków,
- rozwijanie sił twórczych i zdolności innowacyjnych podopiecznych,
- kształtowanie zainteresowań i motywacji do uczenia się,
- łączenie teorii z praktyką,
- przygotowanie do systematycznej samokontroli i samooceny nauki i pracy,
- pobudzanie potrzeb, możliwości i aspiracji dzieci,
- organizowanie życia społecznego uczniów,
- wdrażanie ich do pożądanego organizowania czasu wolnego,
- przygotowanie do systematycznego i samodzielnego uczenia się przez całe życie.

Kompetencje te uwzględniają też umiejętności pedagogicznego działania według przyjętych celów, zasad z odpowiednim doбором metod, środków

i form realizacji. Na początku pracy są one często rezultatem naśladownictwa autorytetów, świadomego przestrzegania wyuczonych reguł. Nauczyciel o kompetencjach dydaktycznych planuje, organizuje, odpowiednio dobiera cele, metody, materiały i techniki pracy (Szempruch 2013, s. 124), a także motywuje, ocenia i doradza. W procesie nauczania nie wystarczy jedynie posługiwanie się wiedzą i umiejętnościami. Istotna jest zdolność do krytycznej analizy, weryfikacji i przetwarzania posiadanej wiedzy. Nauczyciel musi także stale poszerzać swoje kompetencje dydaktyczno-metodyczne z powodu różnorodnych zmian prawno-oświatowych i cywilizacyjnych. Obecnie kładzie się coraz większy nacisk na naukę języków obcych już od najmłodszych lat, dlatego nauczyciel może spotkać się z uczniami o dużo wyższym poziomie językowym niż rówieśnicy. W takiej sytuacji musi on wiedzieć, jak dalej rozwijać i wykorzystywać potencjał tych uczniów. Elżbieta Zawadzka (2004) zamieszcza zalecenia dla nauczyciela pracującego z małymi dziećmi. Są to:

- odwoływanie się do doświadczeń dziecka oraz sytuacji znanych mu z najbliższego otoczenia,
- skupienie się na osłuchiwaniu dzieci z językiem oraz kształtowaniu ich wymowy i intonacji,
- rezygnacja z objaśniania gramatyki,
- przeplatanie form aktywności oraz dostosowywanie czasu zadań i ćwiczeń do aktualnego stanu dzieci,
- stosowanie jak największej liczby powtórzeń wprowadzanych wyrazów i zwrotów oraz rymowanek i piosenek ułatwiających zapamiętywanie,
- wprowadzanie aktywności wywołujących zaciekawienie i ekscytację (zgadywanki),
- pozwalanie dzieciom na ruch fizyczny w trakcie zajęć,
- wykorzystywanie śpiewu, tańca, dramy, rekwizytów, obrazów graficznych, filmów,
- rozwijanie fantazji i twórczości dzieci.

Umiejętności nauczyciela w zakresie diagnozowania pozwalają na „wstępne rozpoznanie uczniów zarówno w kontekście reprezentowanych przez nich cech rozwojowych, jak i cech indywidualnych (posiadanej wiedzy i umiejętności, poziomu inteligencji, zainteresowań, celów, potrzeb, stopnia i źródeł zmotywowania, charakteru osobowości i związanego z tym stylu poznawczego itp.)” (Zawadzka 2004, s. 87). Jest to niezbędne do zaplanowania pracy dydaktycznej i doboru odpowiednich treści i metod nauczania. W celu rozpoznania i analizy najbliższego środowiska ucznia, jego zainteresowań, postaw oraz zachowań wobec innych osób nauczyciel może wykorzystywać takie techniki badawcze,

jak: obserwacja, ankieta, wywiad, a także techniki socjometryczne. Działania te usprawnią proces ewaluacji osiągnięć dzieci, ponieważ nauczyciel ma sposobność poznać ich możliwości (Zawadzka 2004, s. 87–88).

Kompetencje wychowawcze

Pozycję nadrzędną zajmują kompetencje praktyczne, komunikacyjne, organizacyjne, jako że nauczyciel działa w niepowtarzalnych sytuacjach edukacyjnych i ma do czynienia z podmiotami edukacji. I te **kompetencje** nazywam **wychowawczymi**. Efekty pracy pedagoga dotyczą zmian zachodzących w osobowości wychowanków. Nauczyciel porozumiewa się z dzieckiem wywołując w nim zmiany wychowawcze. Komunikowanie się, organizowanie życia jako niezbędne elementy istnienia każdej grupy polegają na wymianie myśli, informacji i znaczeń. Nadawanie i odbieranie komunikatów stanowi konieczny warunek organizacji współpracy, przewodzenia, motywowania. Przez te kompetencje rozumiemy zdolność podmiotu do posługiwania się językiem w sposób adekwatny i skuteczny do sytuacji, słuchacza i przyjętych celów (Magda 2002). Można zatem przyjąć, że kompetencje wychowawcze pozwalają korzystać z uprawnień związanych z uczestnictwem w sytuacjach edukacyjnych, różnicować zachowania w zależności od kontekstu sytuacyjnego oraz przekonywać o konieczności posiadania i rozwijania efektywnych sposobów porozumiewania się z innymi. Źródłem efektywnego porozumiewania się jest osobowość nauczyciela, tzw. ukryty program edukacyjny, oraz postępowanie zgodne z przyjętymi wartościami i zasadami moralnymi. Wynika stąd potrzeba rozwijania i doskonalenia u siebie tych cech, które stanowią o stylu życia i autorytecie wychowawczym. Uwzględnia się tutaj cztery grupy cech: 1) gwarantujące dobre wykonywanie pracy (rzetelność, pracowitość, dokładność, punktualność, wytrwałość); 2) współżycie z innymi (życzliwość, koleżeństwo, uczynność); 3) realizowanie funkcji zawodowych (operatywność, sugestywność, stanowczość, konsekwencje, sprawiedliwość, opanowanie i optymizm); 4) świadczące o mądrości życiowej (wrozumiałość, umiarkowanie, optymizm, równowaga, krytycyzm, poczucie humoru).

Wychowanie jest bowiem procesem społecznym, który może wyzwalać, dodawać odwagi, uwalniać od ubezwłasnowolnienia, przygotowywać do przyszłego życia przez mobilizację do własnej aktywności, pobudzanie do zachowań zgodnych z oczekiwaniami społecznymi i zasadami moralności. Wychowanie ma służyć kształtowaniu norm i wartości społecznych, wzbudzaniu tolerancji i odpowiedzialności za własne działania. Nauczyciel powinien dostarczać

dzieciom odpowiednich wzorców postępowania, służyć im przykładem i być autorytetem dla swoich uczniów. Wychowanie wiąże się również z poznawaniem uczniów, ich mocnych i słabych stron, zdolności, umiejętności, co wskazuje na kolejną kompetencję nauczyciela.

Kompetencje moralne nauczyciela

Z powyższymi integrują *kompetencje moralne* nauczyciela. On musi w swojej pracy pedagogicznej hierarchizować określone wartości, dokonując między nimi celowego ich wyboru. Wychowanie daje pożądane efekty, gdy nauczyciel wychowawca w swoim życiu zawodowym i osobistym stosuje zasady, które przekazuje i wpaja wychowankom. Dlatego nauczyciel powinien wprowadzać wychowanków w świat akceptowanych i przestrzeganych przez społeczeństwo zasad.

Istotny jest też tutaj dialog między pedagogiem a wychowankiem, w wyniku którego dzieci mają możliwość okazania mu szacunku, tolerancji, godności, sprawiedliwości i życzliwości. Najwyższą wartością moralną w zawodzie nauczycielskim jest sam uczeń. Wartością ludzką jest więc to wszystko, co sprzyja rzetelnemu doskonaleniu jednostki i zbiorowości jako istoty żywej, duchowej i cielesnej. Wartości moralne mają przejawiać się w motywowanym działaniu i inteligencji człowieka oceniającego z punktu widzenia dobra i zła moralnego. Mają one być na porządku dziennym w pracy i życiu osobistym nauczyciela. To on uczy dzieci formułowania wartości moralnych, korzystania z nich, wyrażania i uwzględniania ich w życiu.

Wykonywaniu zawodu nauczycielskiego towarzyszą nieuchronnie sytuacje konfliktu moralnego, w których zderzają się różne normy i wartości moralne. Wynikają one ze złożoności obowiązków i przedmiotu działalności nauczyciela. Wymagają wysokiej wrażliwości moralnej, świadomych rozstrzygnięć i poczucia odpowiedzialności moralnej (Magda 1999). Kompetencje moralne nauczyciela to gotowość do świadomego i rozumnego kierowania swoim postępowaniem oraz skłonność do przestrzegania przyjętych reguł i norm moralnych. Kompetencje te przejawiają się w pracy pedagogicznej wobec ucznia, zawodu, innych nauczycieli, szkoły i społeczeństwa. Należy przy tym zauważyć, że kompetencje moralne nauczyciela są odzwierciedleniem jego etapu rozwoju moralnego, stopnia ukształtowania wartości moralnych, do których zaliczamy sprawiedliwość, prawdomówność, prawość, wierność, tolerancję, bezinteresowność. Czyny nauczyciela muszą być zgodne z hierarchią etycznych wartości. Nauczyciel musi umieć i uczyć innych rozpoznawania i przyśwajania wartości moralnych. Kompetencje moralne nauczyciela angażują

emocje, motywację, rozumienie w rozpoznawaniu i realizacji dobra w życiu osobistym i zawodowym.

Kompetencje twórcze nauczyciela

Te cztery wymienione wcześniej grupy kompetencji stwarzają podbudowę dla rozwoju czwartej **kompetencji**, tj. **twórczej**. Nauczyciel przy dużym zasobie wiedzy i umiejętności dydaktyczno-wychowawczych powinien pracować innowacyjnie, a wręcz twórczo. Są one ściśle związane z rozwojem myślenia dywergencyjnego oraz dostrzeganiem i rozwiązywaniem problemów twórczych w trudnych i złożonych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych. Jednak wśród nauczycieli jest mało jednostek twórczych (Magda 2002). Dlatego ta grupa społeczna ma w nikłym stopniu charakter kreogenny, a wymaga się od niej „wysokiej” twórczości (Dobrołowicz 1995). Pożądane jest stworzenie systemu stymulacji i pozytywnych wzmocnień aktywności twórczej nauczycieli. Każdy z nich powinien brać udział w warsztatach i treningach rozwijających twórczość. Szkoła, będąc zainteresowaną twórczymi nauczycielami, powinna chronić takich nauczycieli i stwarzać im ku temu odpowiednie warunki. Konieczne w tym celu są zmiany w świadomości, wiedzy, umiejętnościach i poglądach nauczycieli. Są oni przekonani, że twórczy człowiek charakteryzuje się „genialnymi” cechami. Psychologowie do niedawna (zatrudnieni w poradniach) orzekali o twórczych możliwościach na podstawie wyników testów inteligencji ogólnej. Należy przy tym zauważyć, że taki test nie jest wystarczający, ponieważ człowiek może mieć wysoki iloraz inteligencji, a niski poziom twórczości i odwrotnie. Nauczyciel twórczy wzbogaca pedagogiczne doświadczenia, projektuje i wprowadza nowe rozwiązania, przyczyniając się do postępu pedagogicznego. Jego innowacje mogą być niższego rzędu (tzn. doskonalili tylko np. stosowaną metodę pracy) i wyższego rzędu (czyli tworzy program autorski) (Magda-Adamowicz 2012). Nauczyciel twórczy pełni funkcję konstruktora nowych wynalazków i destruktora dotychczasowych osiągnięć, ponieważ bardziej podkreśla pozytywne aspekty swojego odkrycia. Jego innowacje modyfikują obraz edukacji w skali mikro, obalają przyjęte stereotypy, paradygmaty i wywołują opór, nieprzechylne nastawienie otoczenia. Opór jest tym silniejszy, im bardziej innowacja zagraża dotychczasowym autorytetom. Osiągnięcia stają się źródłem krytyki, frustracji i zawiści. Ważną rolę odgrywają więc wytrwałość i odpowiedzialność za wykonywaną pracę oraz odwaga (Magda-Adamowicz 2015). Nauczyciel odważny też przeżywa strach i niepokój, jednak w chwilach krytycznych umie je opanować. Ważne są głównie odwaga twórcza (która

niezbędna jest przy podejmowaniu nowych problemów, śmiałych hipotez) i odwaga moralna (pozwalająca twórcy walczyć o najważniejsze humanistyczne wartości).

Podsumowanie

Wyróżnione kompetencje nie pretendują do kompletności i wyłączności. Natomiast wskazane kompetencje nauczyciela warunkują świadome organizowanie przez niego sytuacji edukacyjnych. W toku pracy nowo podejmowane zadania wpływają na rozwój jego kompetencji pedagogicznych. Nauczyciel z bogatą wiedzą i umiejętnościami zdobytymi na studiach przechodzi trudny okres adaptacji zawodowej. W ciągu systematycznych zmian społecznych musi on odznaczać się dużą elastycznością, mobilnością. Dlatego rozróżnione kompetencje dotyczą coraz szerszego pola działalności. Przystudiowane kompetencje są ważne w pracy pedagogicznej nauczyciela. Ich postrzeganie zmienia się wraz z rozwojem, wizją, misją, koncepcjami i założeniami edukacji. Istotnym warunkiem rozwoju kompetencji jest refleksyjność i odpowiedzialność nauczyciela.

Współczesna doktryna krytyczno-kreatywna służy przebudowie rzeczywistości, tworzeniu innowacji i modernizacji edukacji. Nauczyciel w nowoczesnej szkole musi nabywać nowe kompetencje pedagogiczne, aby sprostać wyższym wymaganiom. Dlatego musi być otwarty, aktywny, komunikatywny, moralny, krytyczny, twórczy, refleksyjny i odważny. Doskonalenie siebie i własnego profesjonalizmu przez nauczyciela związane jest ze szczerością i autentycznością w pedagogicznym działaniu.

BIBLIOGRAFIA

- Czerepaniak-Walczak M. (1994), *Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej*, w: M. Dudzikowa, A. Kotusiewicz (red.), *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*, Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Dobrołowicz W. (1995), *Psychodydaktyka kreatywności*, Warszawa: WSPS.
- Duraj-Nowakowa K. (2000), *Nauczyciel. Kultura – osoba – zawód*, Kielce: WSU.
- Dylak S. (1995), *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*, Poznań: UAM.
- Hamer H. (1994), *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczyciela*, Warszawa: Wydawnictwo Veda.
- Kwaśnica R. (1994), *Wprowadzenie do myślenia o wspomaganii nauczycieli w rozwoju*, Wrocław: Wroclawska Oficyna Nauczycielska Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego.

- Kwaśnica R. (2004), *Jakich kompetencji potrzebuje nauczyciel*, w: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, Warszawa: PWN.
- Kwiatkowska H. (1988), *Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli*, Warszawa: PWN.
- Kwiatkowska H. (2008), *Pedeutologia*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Magda M. (1999), *Kształtowanie wrażliwości moralnej uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Magda M. (2002), *Kompetencje nauczycieli do tworzenia autorskich programów nauczania*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 2002, 18.
- Magda-Adamowicz M. (2012), *Obraz twórczych pedagogicznie nauczycieli klas początkowych*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Magda-Adamowicz M. (2015), *Twórczość pedagogiczna nauczyciela w kontekście systemowym. Źródła, koncepcja, identyfikacje*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Michalik-Surówka J. (1998), *Paradygmat kompetencyjny w pracy nauczyciela*, w: W. Prokopjuk (red.), *Rozwój nauczyciela w okresie transformacji*, Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Pintal D., Tomaszewska D., Domaradzka-Grochowska Z. (2018), *Rola jednostek samorządu terytorialnego w rozwijaniu szkół i kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Skrzypczak J. (1998), *Tak zwane kompetencje kluczowe, ich charakter i potrzeba kształtowania w toku edukacji ustawicznej*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 3.
- Szempruch J. (2013), *Pedeutologia. Studia teoretyczno-pragmatyczne*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59), art. 1 pkt 18, art. 44 ust. 2 pkt 3, art. 55 ust. 1 pkt 4, art. 68 ust. 1 pkt 9, art. 86 ust. 1.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Eur-lex, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962> (data dostępu: 9.11.2017).
- Zawadzka E. (2004), *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

STRESZCZENIE

Odwołując się do źródeł leksykalnych i autorytetów polskiej pedeutologii autorka tekstu przyjmuje za kompetencje nauczyciela zbiór wiadomości, umiejętności, nawyków i postaw, które pozwalają na sprawne nauczanie i wychowywanie podopiecznych.

Kompetencje pedagogiczne nauczyciela mają charakter rozwojowy. Za M. Czerepaniak-Walczak, R. Kwaśnicą, S. Dylakiem i J. Szempruch przedstawiła cztery klasyfikacje kompetencji pedagogicznych nauczyciela. Na tej podstawie sformułowała własną klasyfikację, wyróżniając kompetencje: doskonalenie i samokształcenie się, dydaktyczne, wychowawcze oraz twórcze, które kolejno przestudiowała. Wyróżnione kompetencje nie pretendują do kompletności i wyłączności. Natomiast wskazane kompetencje nauczyciela warunkują świadome organizowanie przez niego sytuacji edukacyjnych. W toku pracy nowo podejmowane zadania wpływają na rozwój jego kompetencji pedagogicznych. Przestudiowane kompetencje są ważne w pracy pedagogicznej nauczyciela. Ich postrzeganie zmienia się wraz z rozwojem, wizją, misją, koncepcjami i założeniami edukacji. Istotnym warunkiem rozwoju kompetencji jest refleksyjność i odpowiedzialność nauczyciela.

SŁOWA KLUCZOWE: nauczyciel, kompetencje

SUMMARY

Referring to the lexical sources and authorities of Polish pedeutology, the author of the text takes as a teacher's competence a set of messages, skills, habits and attitudes that allow for efficient teaching and upbringing of children. Teacher's pedagogical competence is developmental. She presented four classifications of teacher's pedagogical competence for M. Czerepaniak-Walczak, R. Kwaśnica, S. Dylak and J. Szempruch. On this basis, she formulated her own classification, distinguishing her competences: improvement and self-education, didactic, educational and creative, which she then studied. Differing competences do not pretend to completeness and exclusivity. However, the indicated competences of the teacher determine the conscious organization of the educational situation. In the course of work, the newly undertaken tasks affect the development of his pedagogical competence. The studied competencies are important in the pedagogical work of the teacher. Their perception changes with development, vision, mission, concepts and assumptions of education. An important condition for the development of competences is the teacher's reflexivity and responsibility.

KEYWORDS: teacher, competences

MARZENNA MAGDA-ADAMOWICZ – Uniwersytet Zielonogórski

Pedagogika / Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 25.01.2021

Daty recenzji / Revised: 21.09.2021; 12.11.2021

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 15.11.2021